

2. *Загнітко А. П.* Теоретична граматика української мови : Синтаксис : монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.

3. *Захарова Л. В.* Уточнительные конструкции в строе простого предложения современного русского языка / Л. В. Захарова // Известия Российского государственного педагогического университета им А. И. Герцена. – 2007. – № 12 (33). – С. 101–104.

4. *Оленяк М. Я.* Уточнення та суміжні з ним категорії в англійській, українській та польській мовах / М. Я. Оленяк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 13. – С. 5–17

5. *Слинько І. І.* Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навчальний посібник / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 670 с.

*Білецька Олена
Вінниця*

СТРУКТУРНА ІЗОЛЯЦІЯ ІМЕННИКОВИХ ТРИКОМПОЗИТІВ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

1. Засадничим критерієм для виділення композитів з-поміж вільних синтаксичних сполучень, особливо на ранніх етапах розвитку словоскладання, вважається ізоляція цих одиниць, на яку першими звернули свою увагу В. Вільманнс і Г. Пауль. Так, В. Вільманнс зазначає, що синтаксичнозв'язані слова перетворюються на композити тільки тоді, коли компоненти, з яких вони складаються, певною мірою ізолюються. Витоки такої ізоляції слід шукати у тому, що «синтаксичне поєднання містить у собі семантичний зміст, який неможливо визначити поєднанням значень окремих елементів. Так, іменник *der Großvater* 'дідуся' позначає дещо інше, ніж *der große Vater* 'великий тато', а значення іменника *der Bundesrat* 'бундесрат' не виводиться із значень його компонентів» [2: 3]. Г. Пауль також визнає ізоляцію визначальним критерієм для ідентифікації композитів і виділяє при цьому два її види – синтаксичну та структурну. Його розуміння синтаксичної ізоляції повністю збігається із тлумаченням ізоляції за В. Вільманнсом, тобто значення композита є ширшим, ніж сума значень його компонентів. Структурна ізоляція полягає у тому, що у складному слові один із компонентів зазнає певних змін у своїй структурі і, тим самим, відрізняється від простого слова у вільному вживанні. До таких змін відносяться фонетичні та морфологічні зміни, вживання у якості безпосередніх складників композитів різних флексійних форм або додавання до них нових елементів [1: 5].

2. У пропонованому дослідженні йдеться про структурну ізоляцію

складних трикомпонентних іменників у середньовіснійнімецькій мові. Детально розглядаються зміни, які відбуваються у структурі іменникових основ у складі трикомполітів, у порівнянні з відповідними вільними іменниками. Корпус матеріалу дослідження складають 357 одиниць типу: *mül-boum-rinde f.* 'кора шовковичного дерева', *gëlt-schult-brief stn.* 'боргове зобов'язання', *grunt-ban-hërre swm.* 'землевласник', вилучених методом суцільної вибірки із тлумачних словників середньовіснійнімецької мови М. Лексера та Г. Ф. Бенекє, В. Мюллєра, Ф. Царнке.

Аналіз дослідницького корпусу засвідчує, що у структурі іменників у складі середньовіснійнімецьких трикомполітів можуть відбуватися певні фонетичні та морфологічні зміни, які сприяють виокремленню трикомполітних іменників з-поміж синтаксичнозв'язаних словосполучень.

2.1. До фонетичних змін належать:

- якісні або кількісні зміни коренєвих голосних (21 приклад), напр.: *ah(t) stf.* 'положення' → *lantâhtevruht stf.* 'шлїд, який ростє на полі, що належить ландахту'; *krân stf.* 'корона; вінок' → *krane-wit-stûde swf.* 'яловий куц'; *ambah(t) stn.* 'посада' → *grieÿ-wart-ambet stn.* 'посада судового наглядача і керівника судового процесу';

- якісні зміни приголосних (12 прикладів), напр.: *hof* 'двір' → *hûs-hove-stat stf.* 'будівельний майданчик', *hove-gumpel-man stn.* 'балагур, блазєнь, скоморох при дворі'; *wende* 'поворот, зміна' → *sunne-went-âbent stn.* 'канун дня літнього сонцєстояння';

- редукція останніх голосних (46 прикладів), напр.: *kintbete stn.* 'післяпологовий період' → *kindebet-gemach stn.* 'відпочинок після пологів'; *sunne-tac stn.* 'неділя' → *sun-tac-morgen stn.* 'недільний ранок'.

2.2. Основними морфологічними способами виділення іменників у складі трикомполітів у середньовіснійнімецькій мові є уточнення або зміна їхнього граматичного роду або відміни, які відбуваються лише тоді, коли іменник у самостійному вживанні має дублетні форми цих граматичних категорій:

- уточнення граматичного роду (10 прикладів), напр.: *arbeit (arebeit) stfn.* 'робота' → *wîn-gart-arbeit stf.* 'робота на винограднику';

- уточнення відміни (10 прикладів) *bône stswf.* 'боб, квасоля' → *vast-muos-bône swf.* 'пісна страва з бобів, квасолі';

- одночасне уточнення роду і відміни (2 приклади), напр.: *gürtel stn./stswf./stn.* 'пряжка, застібка' → *hent-schuoch-gürtel swm.* 'пряжка, застібка рукавиці';

- зміна граматичного роду або відміни іменника свідчить про те, що з семантичної погляду це не просто структурно переоформлений іменник, а й інше за значенням слово, напр.: *brust stf.* 'груди' → *krap-arm-brust stn., rücke-arm-brust stn., stëgef-arm-brust stn., winden-arm-brust stn.* 'різновиди арбалетів'.

2.3. Важливу роль у процесі ізоляції іменникових трикомполітів

відіграють з'єднувальні елементи, поява яких зумовлена, в першу чергу, морфологічним чинником, тобто вживанням у якості складових трикомпонентів різних морфологічних форм іменників (35 прикладів), напр.: *boumwolle smf.* 'бавовна' → *boumwolle-n-körn m.* 'плід бавовника'; *holderbluot stf.* 'цвіт бузини' → *holderblüt-e-muos stn.* 'мус із квітів бузини'; *holderblat stn.* 'лист бузини' → *holderblet-er-saft stn.* 'сік з листа бузини'; *koufman stm.* 'торгівець' → *koufman-s-guot stn.* 'товар, предмет торгівлі'.

3. Зміни у складі компонентів іменникових трикомпонентів можна пояснити різними чинниками, а саме: використанням у складних словах різних морфологічних форм іменників, тенденцією до оглушення кінцевих дзвінких приголосних, впливом наступного приголосного з метою більшої співзвучності композитів, закономірностями щодо вживання у якості компонентів композитів здебільшого простих односкладових іменників або діалектними розбіжностями. Зміни граматичних категорій лексем у складі іменникових трикомпонентів порівняно із самостійним вживанням відбуваються внаслідок їхнього семантичного переосмислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Paul H.* Deutsche Grammatik : In 5 Bd-n / Hermann Paul. – Halle (Saale) : Niemeyer, 1957. – Bd. 5 : Wortbildungslehre – 142 S.
2. *Wilmanns W.* Deutsche Grammatik. Gotisch, Alt-, Mittel- und Neuhochdeutsch / Wilhelm Wilmanns. – [2. unveränd. Aufl.]. – Berlin ; Leipzig : de Gruyter, 1930. – 2. Abteilung : Wortbildung. – 671 S.

*Бортун Каріна
Вінниця*

ІНТОНАЦІЙНО-ЕКСПЕСИВНЕ ОФОРМЛЕННЯ ІМПЕРАТИВНИХ ВИСЛОВЛЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Проблема визначення наказового способу (імператива) як мовної категорії, її основні параметри та характеристики ставали предметом дослідження багатьох лінгвістів (див. праці О. В. Бондарка, В. С. Храковського, Н. Ю. Шведової, В. В. Виноградова, В. М. Русанівського, О. С. Мельничука, О. В. Ісаченка, Р. Якобсона та багатьох інших).

Переважна більшість мовознавців погоджуються з тим, що імператив – категорійна форма способу, що виражає безпосереднє волевиявлення (прохання чи наказ мовця) з метою спонукати слухача до певної дії [1: 249].